

ZENÉNK A MILLENNIUMON.

— Reformtervek, a Kultuszminiszter úr figyelmébe. —

A millenniumon zenei haladásunkról is óhajtunk beszámolni.

Zenetermékeinkkel szép eredményt tudunk felmutatni, de a felszólító körözüvény pædagogiai tekintetben való részvételre is szól.

Mivel e tekintetben, vagyis inkább a zongoratanítás elemeivel foglalkozó tankönyvek tekintetében az egész continens csak kísérletező állapotban van s így a tankönyvek meglehetősen ellentétes nézetűek, tehát mindnyája kritikai megjegyzés alá esik, mert újításaik sem pszichologiai sem physiologiai tekintetben nem teszik a valódi jó zenetanítás lényeges részét: czélszerű lenne, ha mi magyarok az oktatásügy e részét mentül előbb szellőztetnők, hogy a komoly és nagy reform előmunkálataiban elsők lehessünk.

Nemcsak a régi, hanem az újabb e nemű termékek is egy vagy más oldalról nagyon is megdönthető egyéni nézeteket tartalmaznak s mind a mellett, hogy egyes gyakorlataik bizonyos czélnak jól megfelelnek, az összes egészet azonban egy másik zeneszerző vagy mester már nem fogadhatja el, hanem készít saját nézete szerint jobbat. Az-ebből eredő chaos minden esetre a tanuló közönség kára.

E nézeteltérés oka az, *hogy általában nem vagyunk tisztában, tehát nem számolunk avval, hogy minő képességek kellenek a zongorázáshoz (zenéléshez); nem vagyunk tisztában tehát avval sem, hogy e «lelki tehetségek» fejlesztése általában lehetséges-e? annak fejlesztéséhez minő tananyag szükségeltetik, s mi fő: a tananyagot minő sorrendben s fokozatossággal kellene alkalmazni.*

Ennek bebizonyítására ki fogom alább újolag fejteni a zenetanítás jelenlegi helyzetét; ezt megelőzőleg azonban azon okokat, melyek e helyzetet előidéztek, s végre ez állapot következményeit.

Teszem ezt azon hitben, hogy az igen tisztelt zeneszerzők — meggyőződve állításaim valódiságáról — nem veszik a fenti kijelentéseket személyök vagy művek ellen való támadásnak, hanem oly szükséges lépésnek, mely az előidézendő mélyreható discussio folytán nemcsak a nézetek tömörülését idézheti elő, hanem előidézheti azt is, hogy az alább felsorolt bajokat — jelenlegi tanításunk következményeit — egyéni sajátságokkal javítgatni akaró tankönyvek jövőben már az elfogadott czélt, t. i. a zenélési képességek könnyebb, jobb s szebb módon való előidézését s fejlesztését tűzvé ki feladatul: egymás közt e nemes czélért vetélkedve, a zenetanítás magas fokra való gyors emelkedését biztosítják.

Hogy pedig ebben mi magyarok leszünk az *első*k, annak szolgáljon bizonyosságul az, hogy Potsdamban csak jelenleg látott napvilágot Stöwe szerző könyve, mely *még csak most* kezd foglalkozni oly nemű — csupán zongorához tartozó — physiologiai kérdésekkel, melyekhez hasonló *már a 80-as évek derekán* (a psychologiai kérdésektől elváltasztva) *mint a zongorabetegségek s az idegek meg erőltetése miatt égető kérdést a magyar tud. akadémia, valamint a kir. orvosi körhöz benyújtottam.*

E nézeteket már akkor is helyeselték: Kétly, Laufenauer s Mihalkovics tanár urak.

Mivel azonban Magyarországon egyéni okokból a reformálási kérdés elnyomatott, tehát 1891. év tavaszán dr. Szendrey János tudósunk (műbarátok körének titkára) buzdítására s segítségével ilyenmü hat ivre terjedő dolgozatot német nyelvre fordítva külföldre küldtem.

Talán mint magyartól eredő dolog, rögtön nem részesült figyelemben; de minden esetre e kérdésnél vetőmag gyanánt szerepelt.

Mi magyarok azonban már nemcsak e külső kérdések felvesésénél vagyunk, mert nálunk a jó zenéléshez okvetetlenül szükséges figyelem-megosztás, valamint az ügyesség psychologiai kérdése is fel van vetve, s lassan-lassan nemcsak tért hódít, hanem nélkülözhetetlenségét a gondolkozó zenemesterek be is látják.

S most rátérek a zenetanítás állapotának s következményeinek feltüntetésére; tehát annak okadatolására is, miért s mely oldalról hiányosak a forgalomban levő *összes zongora tan-könyvek.*

Nagy nevü egyének — kiket a zenevilágnak en bloc kellett

elfogadnia irányadókul, többek közt a következő abszurdumokat is állították :

«A zenélés nem szellemi foglalkozás».

«A zongorázási ügyesség csak reflex mozgás»

«Az ügyesbedés előidézésére elég az, ha akár olvasás, sakkozás, vagy e fajta szórakozás mellett mozgatjuk ujjainkat.»
etc. etc.

Ezek s e fajta psychologia-ellenes nézetek — épen irányadó zenepædagogusok, psychologusok és æstheticusok által terjesztve fokozatosan előidéztek, hogy a szórakozottság s a felületesség meg is honosult a zenetanulásnál. Ennek folytán a zenélés, ha nem is minden esetben vált terhes foglalkozássá, azonban nagy általánosságban megszűnt lélekművelő tanulmány lenni. Ezt a pædagogus könnyen észre veheti.

E nézetek következtében a tankönyvek nem is foglalkozhattak a zenélés szellemi oldalaival s feladataival; a bennök átvonuló fokozatosság tehát csak kivételes esetben egyezhet s állhat arányban a gyermek e nemű szellemi fejlődésével; vagyis csak akkor, ha a gyermekben a zenélési tehetség bőven megvan, s azt sem előidézni, sem különleges eljárással fejleszteni nem kell.

E nézetek folytán a tantervek készítői sem gondolhattak a hangszertanulás szellemi nehézségeivel: hirtelen végeztek a magas fokra juthatás lépcsőzeteivel; hirtelen adtak oly dolgokat, melyek a gyermek érettségi fokával semmi tekintetben sem álltak arányban.

Ez által — tudtuk nélkül bár — elnyomták a természettől nyert képességeket, kivált azon esetben, ha azok a gyermeknél kisebb mérvben voltak meg; mivel ez esetben a gyermek — szellemi erejét meghaladó munkára nem lévén képes — azt nagy küzdéssel vagy szórakozottan végezte.

Ez által persze nagyon megnehezült a hangszer tanulás is.

S ily módon a methodusok készítői előtt nem csak ama kérdés maradt idegen, hogy ha a természet nem adott valakinek a zenére hajlamot s hangszer kezelésére ügyességet, elő lehet-e azt idézni, hanem még ama kérdések sem merülhettek fel: vajjon miben állanak a zenélési képességek; mit s miként kellene tulajdonképen tanítani, hogy ezek fejlődjenek a gyermekben s ezek fejlesztésével könnyűvé váljék a zenetanulás?

A természetre kellett tehát ez ideig mindent biznunk, s tanítottuk a kóta lejátszását; iparkodva e czél elérése végett a gyermeknek idő előtt nehezebbnél nehezebb darabot adni; nem gondolva arra, hogy a kóta-olvasással való örökös küzdés nagy mértékben kizárt minden egyéb teendőre való figyelhetést, tehát e téren a tehetség fejlődését, úgy az érzéssel teljes játékot, tehát a lélek művelődését is.

Az ügyességre azonban, mely a fentebbi kóta-olvasás erőszakolásával csak nagy nehezen fejlődhetett — a gyermeknek elkerülhetetlenül szüksége lévén, azt azáltal véltük előidézhetőnek, hogy sok száraz ujjgyakorlatot, vagy e fajta etude-öket adtunk a gyermeknek, ki azokat — mivel szellemének nem adott élvezetet — csakis végtelen sok gyakorlással tudta elsajátítani, azaz — jobban mondva — azok eljátszására az ujjait gépiesen külön-külön hozzászoktatni.

Hogy a gyermek ily eljárás mellett csakis azon — ujjai által megszokott — egyes motívumokban vált ügyessé, s hogy e külső ügyességet csakis akkor használhatta, ha ily megszokott motívum került utjába, kikerülte figyelmünket.

Tehát sok gyakorlás daczára sem ügyesbedett valójában; mert e fajta ügyesbítés mellett nemcsak az általános, vagyis az elmében székelő ügyesség hiányzott, hanem az evvel járó sok gyakorlás szellemét s idegeit kifárasztotta, sőt nagyon megerőltette.

Nehezbítettük az ügyesbedést még az által is, hogy különféle természetellenes kéztartásokat fogadtunk el, a természetes ügyességre könnyen fejleszthető s a zongorához is leginkább alkalmas kéztartás helyett.

Ez nemcsak az ügyesbedést gátolta, tehát a hangszertanulást nehezítette, hanem alapja a zongora-betegségeknek: kézháti szárlak, kéztöcsontok s alkar-izmok, valamint a törzsidegek izgatottságának, tehát az evvel karöltve járó ideges állapotnak is.

A felhozott egyoldalú tanítás mellett persze annak szükségessége sem merülhetett fel, hogy a gyermek már a kezdő gyakorlatoknál megismerje a zene, jobban mondva: aprógyakorlatai s zenedarabokai szerkezetét. Ezek tudásával pedig nemcsak értelmesen, mindent kellőképp kidomborítva játszhatnék; az árnyalatot ép úgy, mint az értelmes, sőt szónoki beszédnél alkalmazhatná, hanem elérnök azt is, hogy a gyermeknek (mivel az előtte fekvő gyakorlat értelmét tudja), a begyakorláshoz kedve volna: iparkod-

nék azt értelmének megfelelően — rhythmus és szép előadás tekintetében — szabatosan előadni. Evvel tanulása mellett élvezne s környezetének is élvezetet nyújtana.

Hogy mily haszonnal járna ez, annak felsorolására s fejtegetésére itt nincs terünk. Ily esetben hallás, zeneértelem s intelligencia feltűnően fejlődik. *A zene nemesítő hatása a lélekre érvényesül.*

Ha a most elmondottakat figyelembe vesszük s mélyebbre hatolva kutatjuk a zenetanulás és zenélés lényegét, fel fog tűnni az, hogy ama fentebb elsorolt s világgá bocsátott nézetek e téren mélyebb gondolkozás hiányára vallanak. Reá jövünk a fentidézett állítások ellenkezőjére, vagyis arra, hogy a jó zenélés azért nehéz, mert nagy szellemi munkával jár; rá jövünk arra is, hogy e szellemi feladat itt fokozottabb mérvű, mint a milyennel pl. rendes tanulmányainknál s foglalkozásainknál állunk szemben. Rá jövünk továbbá arra, hogy a szellem ilyenmű munkálkodási képessége — a fentebbi téves vélemények folytán — eddigelé még nem volt felvetve, sőt még a psychologia sem tárgyalta.

Ezek észlelése irányt ad arra nézve is, hogy a zene-zongora tanulást mely korban, azaz mily szellemi erejű gyermekkel szabad megkezdeni, s azt e nagy szellemi munkára fokunkint előkészíteni; továbbá miként sorakoztassuk a tananyagot, s minő óvatos fokozatossággal nehezítsük s szaporítsuk, hogy a zenélésben való haladás a zenéléshez szükséges lelkitehetségek fejlődésével álljon arányban; mert a gyermek csakis ezek figyelembe vétele s alkalmazása, vagyis a szellemi erő vezetése mellett tanulhat könnyen hangszert.

Ezek megszokásával erősödnek a lelki tehetségek, emelkedik az intelligencia, s válik a zenélés kellemes és nemesbítő szórakozássá.

«A hangszer jó kezeléséhez — azaz oly alapos zenéléshez, mely *lépésről-lépésre* adja vissza a leirt zenei eszméket — szakadatlanul oly foku figyelő képesség szükséges, mely kiterjed a *kétsor hangjegy-olvasás*, azaz a szemlélő- s gondolkodó erő alkalmazása mellett még oda is, hogy a kezeket, ujjakat — *t. i. az érzelem kifejezőit* — teendőikben, vagyis a tulajdonképeni zenélésben szellemi szem vezesse.

Vezesse nemcsak abban, hogy azok hol s mit tegyenek s gyakran egészen önállóan, azaz egymástól eltérő független mun-

kát jól végezhesse, hanem vezesse azon fő s tulajdonképen nehéz, *folytonos figyelmet igénylő* feladatban is, hogy minden egyes hang mily erőárralattal alakuljon meg. Szükséges ez azért, hogy az erőárralattal az egyes hangoknál való alkalmazásával a zenei eszme — ép úgy, mint a szép szavalás — értelmes és szívhez szóló legyen; s így a zenélés már magában véve is megfeleljen annak a hivatásnak, hogy a lélekművelés s intelligenciafokozás tekintetében főszerepvívő tanulmányok közé tartozzék.

Kell tehát, hogy az elme folyton vezesse az ujjakat, nehogy azok gépiesen, egyenlő erővel (mint a zongora-werkli) tegyék úgy a hogy mozgásaikat s ez által egyhanguvá, kelepelésszerűvé ne válják a zenélés.

Magától értetődik, hogy ezekkel karöltve még a halló- s ítélőképesség is éber legyen.

A zongorázáshoz szükségeltető ügyesség tehát — hogy ily követeléseknek csak némileg is meg tudjon felelni — nem lehet oly fajtájú, melyet sakkozás mellett is megszerezhet az ember. Az nem lehet szórakozott dobolásszerű ujjmozgás, hanem az elmében előidézett és kifejlesztett, tehát az ész akaratát teljesíteni képes ügyesség legyen. Az is oly fokra kifejlesztve az agyszervben, hogy az ujjak *ez észszerű mozgatása* még az esetben is könnyen, természetesen történjék, a midőn a lélek tehetségei a zenélés egyidőben végzendő többféle teendőivel vannak elfoglalva.

Csakis ily ügyességet használhatunk fel mindenhol s mindenféleképen a nélkül, hogy minden eljátszandó darabnál újra meg újra kelljen ujjainkat megszoktatni.

Mivel ily szellemi képesség egy bizonyos eljárással biztosan s aránylag meglehetősen könnyen előidézhető; s ez előidézéssel nemcsak a tanulást könnyítjük s a zenélést kedveltetjük meg, hanem a gyermeket más egyéb tanulmányokra is fogékonyabbá s kitaróbbá tesszük; bátran állíthatjuk, hogy bármely zetanítási methodus csak az esetben lehet jó, ha az említett szellemi teendők s feladatok teljesítésére a gyermek lelkitehetségeit észszerű fokozatossággal fejleszti, s a teendőkkel csakis eme szellemi erő fejlődésével arányban szaporítja s nehezíti.

Megemlítendő, hogy a gyermekek általában nagy kitartást s kedvet tanusítanak e processus alatt, mivel hamarosan (5—6 nap mulva) észre veszik akaraterejük feleledését, s ennek erősödésével ügyesbedésök fokról-fokra való biztos fejlődését. Érzik határo-

zottan, hogy szellemi erejük egy új irányban való működésre fejlődik: a mi nemcsak örömmel tölti el őket, hanem az öntudatot is feléleszti bennök.

Ily öntudatos zongoratanulást azonban csak 10 éves korban lehet elkezdni.

E korban kezd a gyermek öntudatosabbá válni s komolyabb dolgokkal szivesebben foglalkozni. E korban válik képessé arra, hogy az említett szellemi teendőket fokról-fokra megszokja.

E korban az ujjcsontokban is van már annyi erő, hogy a billentyük szabályos ütését lassan-lassan megszokják. A csontkeményedés azonban még nem oly foku, hogy az ujjak kiképezése ez oldalról akadályozva lenne.

E korban már a gyermek bir oly foku akaraterővel, a menynyi az ügyesbedés munkájának vezetésére szükséges.

Végre a zongoratananyag nehezbülése s a játszandó zenedarabok nagysága is oly módon fejlődik, hogy azok a 10 éves korban való elkezdéssel leginkább egyeznek, mind nehézség, mind pedig értelem tekintetében.

Tíz éven alóli korban kezdeni káros, mivel alapos, rendes menetü, programmszerű tanítással még megerőltetjük a gyermeket, lassubb menetü tanítással pedig kedvét vesszük.

Az elmondottak volnának a jó zenélés alapfeltételei: *Nélkülök lehetetlen hangszert jól kezelniünk.*

Ha e képességek fejlesztését elhanyagoljuk, sőt ha azokat — mint a divó tanterv s methodusokból az önkényt következik — tervszerűleg elnyomjuk: azok — csak kivételes esetben birván ez eljárásnak ellentállni — elcsenevésznak, sőt legtöbb esetben végkép ki is vesznek.

Ez az oka, hogy a tanulók legtöbbje sok vesződség daczára is nagyon nehezen halad előre, vagy egészen vesztegel; a miért is beleun a küzködésbe.

Tankönyveink készítésénél az itt felsoroltak még nem voltak felvetve, tehát azok gyakorlatai nem a lelki tehetségek s evvel karöltve az ügyesség fejlődhetése szerint fokozódnak.

A tananyag sem úgy sorakozik, azaz nem azon sorrendben fejlődik, mint azt a lelki tehetségek fejlődése megkövetelné.

Az azonban nemcsak e kérdések, hanem a zongoratanulás mellett fel-feltűnedező bajok, a betegségek s azok okai is rég érettek arra, hogy egy enquete foglalkozzék velök.

Ezeket egyébként «A zongora-(zene) tanítás bajai» című könyvecském eléggé tárgyalja.¹

Szükséges volna e könyvecskében állítottakat a lapok hasábjain előzőleg tárgyalni, s azokat a t. zeneoktatók becses tapasztalataival az ügy érdekében kiegészíteni, gazdagítani; így azután a reformálás annál nagyobb terjedelemben s kevesebb fáradsággal volna eszközölhető.

(Budapest.)

SZENTESY BÉLA.

TÉTELEK A TANKÖNYVEK ENGEDÉLYEZÉSÉRŐL.²

1. A nép- és középiskolai törvények a kormány kötelességévé teszik a tankönyvek bírálatát, mely, hogy céljának valósággal megfeleljen, más, mint előzetes nem lehet.

A hivatalos bírálatnak és engedélyezésnek kettős célja van: *a)* megakadályozni azt, hogy állam- vagy alkotmányellenes, illetőleg a tudomány színvonalán nem álló tankönyvek hivatalból az ifjúság kezébe ne kerüljenek, és *b)* lehetőleg oda hatni, hogy tankönyveink kiadásról kiadásra céljuknak jobban megfeleljenek.

2. Minden szerzőnek, a ki azt kívánja, hogy új könyve a nép- vagy középiskolai intézetekben tankönyvvül használtassék, kötelessége e könyvét a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez engedélyezés végett fölterjeszteni.

Folyamodványához bélyegmentes jelentés csatolandó, melyben a szerző kifejti: *a)* hogy, mely iskolák számára írta, illetőleg szánja könyvét, és *b)* miben és miért tér el könyve az azonos célú, már engedélyezett tankönyvektől.

Folyamodványához még állampénztári nyugta is csatolandó, mely bizonyítja, hogy a bírálati díjat (30 frt) lefizette.

3. A minisztérium a benyújtott könyvet, a szerző jelentésével együtt, egy kiváló szakférfiúnak adja ki, a ki beható jelentésben vizsgálata tárgyává teszi, hogy az új tankönyv: *a)* nem tartalmaz-e állam- vagy alkotmányellenes, illetőleg a vallás-erkölcsi

¹ A könyvecskét — az ügy érdekében — mindenkinek díjtalanul megküldöm, ha e célból címét e lap szerkesztőségéhez beküldeni sziveskedik.

² Felolvasta és szabad előadásban indokolta a szerző a «Magyar Pæd. Társaság»-nak f. é. nov. hó 16-ikán tartott havi ülésén.